

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

DEMO Developing Modernized Curricula
on Immigrants' Lives in Israel

 Universität Trier

**Bezalel
Academy of
Arts and Design
Jerusalem**

שיטות יצירתיות

This project has been funded with support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

מחברים:

בטינה דיברסי, דוקטורנטית
פרופ' סטפן קונגטר
ד"ר מארק טול

עיצוב גרפי: תמר בן בסט

פורסם 2020

תוכן עניינים

אודות הוראה יצירתית

04	אל תפחדו להיות יצירתיים ולהשתמש באומנויות	1.1
05	יתרונות ואתגרים	1.2
06	שיתוף פעולה עם אמן	1.3
08	אמון וביטחון	1.4
08	התנסות בדרך למידה חדשה	1.5
09	תיעוד	1.6
10	שימוש יצירתי בטלפונים חכמים	1.7
12	ביבליוגרפיה על שיטות הוראה יצירתיות	1.8

שיטות הוראה יצירתיות

13	מפות אמון	2.1
16	PhotoVoice	2.2
17	שימוש בספרי ילדים	2.3
22	שימוש בסרטים בהוראה	2.4
24	Community Placemaking	2.5
28	World Café	2.6

אודות הוראה יצירתית

<https://youtu.be/UttuG9JQsXA>

שיטות יצירתיות ומבוססות-אמנות מיושמות לעיתים רחוקות בהוראה בבתי הספר ובאוניברסיטאות, אלא אם כן הנושא הוא האמנות עצמה. לפיכך, הפוטנציאל שלהן אינו מוערך מספיק. אבל, במיוחד כשמדובר בנושאים רב שכבתיים ומורכבים, שיטות יצירתיות ומבוססות-אמנות יכולות לתרום ערך מוסף מיוחד ונקודות מבט חדשות. בעזרת אמנות ויצירתיות, אפשר לבטא מחשבות שלעיתים קשה לשים במילים, במיוחד בנושאים רגישים הקשורים בחוויות ורגשות. בהמשך תובא סקירה של ההיבטים החשובים ביותר של שיטות יצירתיות ומבוססות-אמנות. לדוגמה: אלו שיטות קיימות? מהן ההזדמנויות והאתגרים המיוחדים בשימוש בשיטות יצירתיות ומבוססות אמנות? מה צריך להביא בחשבון? איזו שיטה מתאימה לאיזו מסגרת ולאיזה אירוע? יש לעודד אנשים, מורים וסטודנטים לגלות בעצמם שיטות יצירתיות ומבוססות אמנות, ובאמצעותן לצבור חוויות הוראה ולמידה חדשות ומלהיבות.

כפולה: מחד, מורים יצירתיים לא יודעים אם הם יקבלו משוב חיובי או שלילי בקורסים. רוב הדיסציפלינות באוניברסיטאות פשוט אינן מורגלות בשיטות יצירתיות ולכן הספקנות מובנת. מאידך, הוראה יצירתית היא שובבה, ואי אפשר לחזות את התוצאות של תהליכים יצירתיים, גם אם מנסים להבנות אותם ולהחזיק אותם תחת שליטה.

אוניברסיטאות, לעיתים קרובות, מנסחות דרישות מגוונות לחדשנות, לבינתחומיות, ולגיוון. גם שוק העבודה דורש מסטודנטים חשיבה גמישה. שיטות יצירתיות וחדשניות מקבלות אמנם, משקל רב בשיח על הוראה אקדמית טובה, אך יישומן במוסדות רבים עדיין צנוע. אחת הסיבות העיקריות לכך היא העדר ראיות מדעיות משכנעות לכך שהוראה יצירתית מצליחה. רק כמה פרויקטים קטנים מדגימים את היתרונות של הוראה יצירתית (ראו בהמשך "יתרונות ואתגרים"). לכן, עצם ההחלטה להשתמש בשיטות יצירתיות בהוראה דורשת

1.1 אל תפחדו להיות יצירתיים ולהשתמש באומנויות

<https://youtu.be/hDG4AAMrXI4>

הוראה באוניברסיטאות מזמנת הזדמנויות רבות ליצירתיות. ברוב המקרים, פוטנציאל זה כמעט אינו ממוצה, בעיקר משתי סיבות:

- הסיבה הראשונה היא ציפייה חיצונית ולחץ לשפר את ציוני המבחנים ולהקיף תוכנית לימודים נתונה שרק הולכת ומתרחבת. הסיבה השנייה היא המוטיבציה של מורים לחפש התפתחות צפויה של קורסים – במילים אחרות: "ביטחון". הרצון הוא להבטיח תוצאות ספציפיות, מבלי לחרוג מנתיבים מוכרים.
- הוראה יצירתית דורשת תעוזה מעבר לשגרה ידועה ועבודה בשיטות יצירתיות עלולה להוביל לכישלון. מדובר באי-ודאות

ביבליוגרפיה:

Jorzik, B. (Ed.) (2013). Charta guter Lehre. Grundsätze und Leitlinien für eine bessere Lehrkultur. Essen: Stifterverband für die deutsche Wissenschaft.

1.2 יתרונות ואתגרים

אף על פי ששיטות הוראה יצירתיות המבוססות על אמנות אינן נפוצות כיום, יש להן מסורת ארוכה בפרקטיקה של מדעי החברה היישומיים.

יתרונות

שיטות הוראה מבוססות-אומנות הן דרך נוספת, לצד שיטות הוראה קלאסיות, לחקור נושאים ולרכוש ידע. יש להן פוטנציאל מיוחד בסוגיות מורכבות או מופשטות כגון הגירה, הטרוגניות חברתית ושאלות על עיצוב דו-קיום חברתי לאור מגוון והטרוגניות בחברה. כאשר מדובר בנושאים כגון אלה חוויות, רגשות ודעות מעורבים בתהליך הלמידה, כמו גם סטריאוטיפים ודעות קדומות. לכן, התמודדות עם תופעות חברתיות כאלה דורשת יצירת מרחבים שבהם סטודנטים יכולים לבטא חוויות ורגשות. יצירתיות ואומנות מקדמות ביטוי עצמי והתבוננות עצמית ומהוות דרך חשובה ללמידה ולהוראה של נושאים רב-ממדיים ומורכבים.

המשמעות המיוחדת של שיטות יצירתיות ואומנותיות הוזכרה בכנס העולמי של אונסק"ו לחינוך לאומניות. הודגש שם כי חינוך יצירתי-אסתטי הוא הבסיס להתפתחות חברתית ולתהליכי למידה (אונסק"ו, 2012). יצירתיות היא לא רק מנוע לחדשנות, אלא גם מאפשרת מגע עם גיוון תרבותי וחוויות הגירה קולקטיביות ואישיות. זהויות חברתיות-תרבותיות והיסטוריה של הגירה יכולות להיות מיוצגות ולהישמר באמצעות צורות שונות של ביטוי אומנותי.

ממורים אומץ.

הוראה יצירתית מציעה דרכים חדשות להסתכלות על ידע ולרכישתו. המורה נדרש לעמוד במידה מסוימת של אי-ודאות ולתמוך בתהליך הוראה פתוח, המעביר חלק מהאחריות לסטודנטים. אם שיתוף זה בכוח מצליח, ומחשבותיהם ורגשותיהם של הסטודנטים מוערכים ומקבלים מקום, כל האווירה בקורס יכולה להשתנות.

הכללת שיטות יצירתיות בהוראה אקדמית מחייבת מוכנות להשתמש בערוצי תקשורת אלטרנטיביים מעבר לרמה המילולית. מורים ברוב תחומי הלימוד באוניברסיטה מתמקדים בעיקר בכתיבה ובדיבור (אקדמיים) וציפיותיהם לגבי יכולת לשונית הן גבוהות.

עבור מורים רבים, השימוש בשיטות יצירתיות הוא מעבר לאמצעי ההתקשרות הרגילים שלהם ומעורר בהם חוסר ביטחון. עם זאת, עבור סטודנטים, במיוחד אלה שכושר הביטוי שלהם לא טוב כל כך, גישה זו עשויה להיות הזדמנות חדשה. הוראה מעבר לרמה המילולית לא רק מגדילה את נתיבי הגישה לתכנים, אלא גם מציעה לסטודנטים הזדמנות ליצור ולבטא חיבור אישי לנושא – חיבור לרגשות, זיכרונות וחוויות. גישה מסוג זה עשויה לקרב לנושא מספר גדול יותר של לומדים ולפתוח את האפשרות ללמידה עמוקה יותר.

הדרישות לחידושים ויצירתיות שולטות לא רק במחקר, אלא גם בהוראה אקדמית, במיוחד כאשר יצירתיות מוערכת בשוק העבודה. עם זאת, לעיתים קרובות קשה לשלב גישות הוראה שאינן מוכרות ומוכרות לתוך ארגון מבוסס היטב והדבר דורש אומץ ונחישות.

לסיכום, הוראה יצירתית אמיצה היא דרך מבטיחה להציע לסטודנטים דרכים חדשות לחשוב, לקיים שיח עם הידע ולבטא את עצמם ועשויה לעודד התקדמות במוסדות אקדמיים.

ביבליוגרפיה

UNESCO (2012). Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education. Online available at: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/arts-education/official-texts/development-goals/> (29.11.2019).

Beghetto, R. A., Kaufman, J. C., & Baer, J. (Eds.) (2015). Teaching for Creativity in the Common Core Classroom. New York: Teachers College Press.

Marshall, J. (2015). Transdisciplinarity and Art Integration: Toward a New Understanding of Arts-based Learning across the Curriculum. In: Studies in Art Education, (55/2), 104-127.

Sawyer, K. R. (Ed.) (2011). Structure and Improvisation in Creative Teaching. New York: Cambridge University Press.

1.3 שיתוף פעולה עם אמן

עניין אחד הוא לשלב שיטות יצירתיות בהוראה באוניברסיטה, או לכלול כמה שיטות אומנותיות במסגרות ספציפיות של הוראה ולמידה, אבל עניין אחר לגמרי הוא ליזום ולקיים שיתוף פעולה בין-תחומי קונקרטי עם אמנים, בהקשר של האקדמיה. שיתוף פעולה כזה תלוי לעיתים קרובות במחויבות הספציפית של אדם מסוים, שתקבע אם הפרויקט יצליח או ייכשל. יחד עם הפוטנציאל הגדול ששיתוף הפעולה עם אמנים טומן בחובו, יש בו אתגרים פוטנציאליים, ועל מנת להצליח לשלב בין אמנות ואקדמיה, יש צורך בהבהרות.

היקף שיתוף הפעולה ומטרותיו

המטרות של שיתוף פעולה בהקשר זה עשויות להיות רבות-פנים, ולכן יש צורך במשא ומתן

במקביל, אפשר ליצור גשרים בין תרבויות שונות לבין חוויותיהם של מהגרים שונים. יצירתיות ואומנות מאפשרות, אפוא צורה מיוחדת של דיאלוג בין תרבותי. הן עשויות לקדם לכידות החברתית, לעודד כבוד הדדי והערכה למגוון. הן מאפשרות להתמודד עם הטרוגניות חברתית והן המפתח להשתתפות תרבותית וחברתית פעילה של אנשים מחלקים שונים של החברה ולשילוב ביניהם. שיטות יצירתיות עשויות לספק לאנשים עם רקע של הגירה נתיב להיות במגע עם החוויות האישיות שהם עברו ולשתף אותן עם אחרים.

אתגרים

חשוב לזכור כי הנגישות של קבוצות חברתיות מוחלשות לאמנות עלולה להיות מוגבלת. על כן, במובן מסוים, בשיטות הוראה מבוססות אמנות טמונה הסכנה של שחזור דפוסים חברתיים שולטים. לכן, גישה רפלקסיבית היא הכרחית כמו גם הקבלה והערכה של גיוון. יתר על כן, חשוב מאוד לנסות ולתת לכל הקבוצות גישה לאומנות בכלל ולשיטות יצירתיות בפרט. יחד עם זאת, המשאבים הם מוגבלים בכל הנוגע ליישום שיטות יצירתיות בהקשרים של הוראה. לעיתים קרובות יש מחסור בזמן, בכוח אדם ובמשאבים כספיים. חשוב לזכור שיש להנגיש את השיטות היצירתיות של למידה לא רק לשכבות היותר מיוחסות של החברה, אלא לכלם.

יצירתיות ואומנות יכולות לגעת בנקודות אישיות כואבות חשוב להביא בחשבון שאנשים עלולים להרגיש מוצפים ברגשות שעולים בהם בתהליך היצירתי או בעקבותיו. לכן הכרחי לתכנן כיצד לנהוג במקרים מסוג זה ולשתף פעולה עם אנשי מקצוע שיכולים לתמוך ולסייע.

יש מעט ידע באומנות והן יכולות להיתרם על ידי האמנים. במקביל, אפשר להניח כי לאומנים רבים יש ניסיון מועט בתחומי ההוראה באוניברסיטאות והם יכולים להיתרם מכך.

מאידך, חוסר המודעות להבדלים אלה עלולה לגרום לקשיים. חשוב במיוחד שאנשי אקדמיה ילמדו על מטרותיה ועל שיטותיה של עבודה אומנותית. ידע זה, שאמנים לא תמיד ששים לפרט, יכול לסייע למורים להבין טוב יותר את התרומה של שיתוף הפעולה שלהם עם אמנים.

יש לחזור ולהבהיר את הדברים באופן שוטף לשם כך חשוב ליצור מרחב לתקשורת בין המורים לבין האמנים שעובדים ביחד.

חשוב לזכור ולהבהיר לסטודנטים כי בסיום הפרויקט, התוצר יכול להיות שונה מהרעיון ההתחלתי. מה שחשוב בפרויקט הוא התהליך, והמוצר כפוף אליו. בחיים השוטפים של אוניברסיטאות, התוצרים הם סטנדרטיים למדי ובדרך כלל הם עומדים בהערכה (ציונים). לכן מורים אינם מנוסים בהתמודדות עם מוצרים שחורגים מציפיותיהם. חשוב לזכור כי הפוטנציאל היצירתי של גישה מבוססת-אמנות טמון בדיוק בתוצרים הבלתי צפויים, ובעיקר בתפיסה של התהליך כמוקד הלמידה.

זאת ועוד. יש להבהיר מראש עם האמנים את הדרישות ואת אופן התייחסות ללומדים. הדבר רלוונטי במיוחד כאשר בפרויקט מעורבים לא רק סטודנטים אלא לקוחות של שירותים חברתיים וחברי קהילה. לאמנים אין הכשרה לאינטראקציה עם לקוחות, ולכן, המורים צריכים להיות האחראים לקשר עם לומדים אלה ולהנחות את האמנים כיצד לנהל את היחסים איתם.

מדויק בין כל הצדדים המעורבים: שיתוף פעולה יכול להיות מוגבל להפקה של תוצרים אומנותיים, או הוא עשוי להתמקד ביעדים טיפוליים כמו למשל, חיזוק האישיות, או לנסות להגיע כלל האוניברסיטה או כלל הציבור על מנת לזום שינויים. עבור האמן, שיתוף פעולה עם האוניברסיטה עשוי להציע הכנסה נוספת, חשיפה לקבוצת יעד חדשה וקהל רחב, וגם לפתח מיומנויות חדשות לקדם שינויים חברתיים ופוליטיים.

משימותיהם של האמנים המעורבים בהוראה עשויות לנוע בין תמיכה בתהליך יצירתי של הלומדים, ועד לביצוע היצירות עצמן. שיתוף הפעולה יכול להיות ארוך-טווח או מוגבל להתערבות אחת. משא ומתן שיש לעשות, הוא צעד ראשון חשוב בשיתוף הפעולה בין האוניברסיטה לאומנות. מחד זהו משא ומתן הכרחי, כי יש צורך להפעיל משאבים המאפשרים שיתוף פעולה מלכתחילה. מאידך, בדרך כלל, מורים באוניברסיטה ואמנים שאיתם הם עובדים, פועלים באופן עצמאי והמסגרות ותהליכי הלמידה הם בשליטתם. חופש זה מחייב הבהרות ומשא ומתן. שיתופי פעולה בין אנשי אקדמיה לאמנים עשויים להעשיר את תהליך הלמידה שכן הצדדים המעורבים מציבים דרישות שונות מאוד לעבודתם. בעוד שהסביבה האקדמית מעריכה את התוצאה הסופית, את הצלחת הסטודנט לרכוש ידע, האמנות מתמקדת יותר בתהליך העבודה ובהתפתחות האישית.

אתגרי הוראה משותפת

תנאי חשוב לעבודה משותפת של מורים ואמנים הוא פיתוח משותף של רעיון הפרויקט. עיצוב משותף של הפרויקט ככזה שכולל תקשורת שוטפת, עוזר להתגבר על חסמים אישיים מקדם את מימוש הפוטנציאל שלו. בעיקרון אפשר להניח, כי ברוב האוניברסיטאות

1.4 אמון וביטחון

<https://youtu.be/XiBFmxmMt3Y>

יצירת סביבה שבה הסטודנטים יכולים לתת אמון ולחוש ביטחון חיונית להוראה. למרות שאלה מרכיבים חשובים יותר בכל תהליכי ההוראה ובעבודה עם כל קבוצות האוכלוסייה, הם חיוניים במיוחד בעבודה עם עולים ומהגרים. קודם כול, מהגרים מתמודדים לעיתים קרובות עם מצבים חברתיים שזרים להם. הם עשויים להתמודד עם בעיות בצורה שונה מזו שמקובלת בחברה הקולטת ואינם מכירים את הפתרונות המקובלים בה. הדבר מעורר בקרבם חששות ומציב אותם במצב לא נוח ולא בטוח.

מורים ואנשי מקצוע אחרים העובדים עם מהגרים, צריכים להביא מצב זה בחשבון להגדיר באופן ברור מאוד את המטרות, המשימות ושיטות העבודה שלהם ולוודא שכולם מרגישים בטוחים בסביבה שנוצרת בכיתה.

אמון חיוני בחברה, ובמיוחד ביחסים שבין אנשי מקצוע ולקוחותיהם. יחסים אלה אינם סימטריים כיוון שהסטודנט או הלקוח חושף את פגיעותו. אמון ביחסים מסוג זה פירושו שאתה סומך על הזולת שלא ינצל את מצבך הפגיע ויטפל במה שהופקד בידיו בדאגה ולטובתך. לדוגמה, המורה ואנשי מקצוע אחרים צריכים להציג בשקיפות לגבי אילו סודות נשמרים בטוחים בסביבת ההוראה ולוודא כי גם משתתפים אחרים מכבדים את מי שנמצא במקום של פגיעות.

מהגרים בכפייה במיוחד חוו בגידה באמונם. הם חוו לעיתים קרובות מצבים טראומטיים במדינת מוצאם כאשר הסדר החברתי נשחק, והמדינה ומוסדותיה כבר לא דאגו לביטחון שלהם, כאשר מלחמה ואלימות ערערו את האמון הבסיסי. יתר על כן, ילדי מהגרים בכפייה

מופרדים לעיתים קרובות מהוריהם, ונאלצים לסמוך על אנשים זרים, שעלולים להיות לא אמינים. לבסוף, כאשר מהגרים מגיעים ליעד, הם מבינים כי האוכלוסייה המקומית, אינה נותנת בהם אמון והדבר מקשה על הסתגלותם לסביבה החדשה.

חשוב להבהיר את נושא האמון ממש בהתחלה ולחזור להתייחס אליו מפעם לפעם, וגם להתערב באופן שיטתי אם יש סימנים של שחיקת אמון.

חשוב ביותר להסביר את הדברים את מרכיבי הלמידה ושלביה, לוודא שהשפה שבה הדברים מוסברים מובנת היטב לכל הלומדים, לספק תרגום בכל מקום שצריך תרגום, לתת זמן לסטודנטים להרהר ולהגיב ולהשתתף האופן פעיל בתהליך הלמידה.

1.5 התנסות בדרך למידה חדשה

למרות הפוטנציאל הגדול של השיטות היצירתיות בהוראה, רוב הסטודנטים לא השתתפו בפרויקטים יצירתיים במסגרת לימודיהם באוניברסיטה ולא רגילים לחשוב באופן אמנותי. רוב ההכשרה האקדמית נעשית באמצעות הרצאות ועבודה עם טקסטים ועל טקסטים. דרכים אחרות לייצוג ידע ורעיונות תופסים מקום שולי בחיים האקדמיים. הדבר עלול להוביל לכך שלסטודנטים יהיו ציפיות מעורפלות מקורסים יצירתיים, לא יהיה להם מושג מדויק כיצד קורסים כאלה מתנהלים ולאיזה תוצרים ניתן צפות. בהתחלה, הדבר עלול להביא סטודנטים לחוסר שקט ואפילו לספקנות. עם זאת, ברוב המקרים, הסטודנטים סקרנים ומצפים בעניין להתנסות בדרך למידה חדשה.

גם התרומה של סיפורים שמספרים אנשים לתיאוריה ולפרקטיקה – היא מפתיעה. באמצעות הכרה והבנה של סיפורי הגירה אישיים, גישות תיאורטיות להגירה הופכות קלות יותר להבנה וסטודנטים לומדים להיות אמפתיים עם החוויות של מהגרים.

השימוש בשיטות יצירתיות ומבוססות אמנות מאפשר אינטראקציה רבת פנים עם חוויות אישיות ותופעות חברתיות. היא מקדמת התבוננות עצמית, שיתוף קבוצתי ודיונים, והבנה מעמיקה של נושאים מורכבים. אומנם שיטות הוראה יצירתיות פחות ניתנות לשליטה ולצפייה משיטות מסורתיות, אך הרווחים שכל המשתתפים מרוויחים הם מרחיקי לכת.

ביבליוגרפיה:

Lucas, B., & Spencer, A. (2017). Teaching Creative Thinking. Developing learners who generate ideas and can think critically. Carmarthen, Williston: Crown House.

1.6 תיעוד

תיעוד הוא חלק משמעותי מכל הוראה ולמידה ובמוסדות אקדמיים קיימות שתי רמות שונות של תיעוד: ברמה הראשונה, יש תיעוד תיאורי. לסוג זה של תיעוד יש בדרך כלל פונקציה ארגונית: לדוגמה, מורים הרושמים את נוכחותם של סטודנטים, או סטודנטים הרושמים הערות על תוכן הקורס. ברמה השנייה, קיים תיעוד לצורך הערכה, הקשור ישירות להערכות של סטודנטים: למשל תיקי עבודות המשקפים בסופו של קורס תהליכי למידה אישיים, שיעורי בית ובחינות, המספקים הערכה לאיכות הלמידה ובקיאות בחומר.

השימוש בשיטות יצירתיות בהוראה יכול להוות אתגר גם למורים. גם כאשר למורים יש ניסיון בשימוש באלמנטים מבוססי-אמנות, כגון הצגת סרטים, לוויו של תהליך יצירתי בכיתה הוא בשבילם אתגר חדש. כך, שימוש באמצעים אמנותיים בכיתה מעמיד הן למורים והן לסטודנטים דרישות חדשות.

בהתחלה שיטות הוראה יצירתיות עלולות לעורר התנגדות. חשוב להבהיר לסטודנטים כי תהליכים יצירתיים ושיטות הוראה מבוססות-אומנות עשויים להתנהל לפי כללים השונים מאשר שיטות למידה רציונליות. יצירתיות היא תהליך פתוח, ובתחילת פרויקט לא ברור מה תהיה התוצאה. לכן התהליך דורש מעורבות, סקרנות ואומץ ליצור משהו חדש. גם במהלך העבודה עלולות להתעורר התנגדויות. בתהליך היצירה הסטודנטים מתמודדים עם שאלות של זהות האישית והקבוצתית, עם נושאים חברתיים, תרבותיים, פוליטיים או כלכליים. כדי שיכולו להתמודד עם סוגיות אלה, חשוב ליצור בכיתה מרחב מוגן. יש להתבונן באופן שוטף בתהליך היצירתי של הקבוצה, להתייחס לשאלות שעולות ולא-הודאות. חשוב שכולם יכבדו את הרגשות ואת הדעות אלה של אלה ושכולם יכלו למצוא לעצמם מקום בדיונים המשותפים.

אחד הממצאים החשובים ביותר בחקר השימוש בשיטות יצירתיות, הוא שנושאים קשים יכולים להפוך לנגישים יותר בזכות שיטות הוראה אלה. באומנות קיימות צורות ביטוי רבות מלבד השפה המילולית, וכך יש יותר הזדמנויות לחילופי רעיונות ומחשבות. ניתן להציג בקלות רבה יותר מונחים מופשטים ולהפוך רגשות למוחשיים יותר. כאשר נוצר מרחב בטוח בכיתה, שיטות מבוססות אמנות הן דרך טובה להתמודד עם רגשות לא רק כפרט, אלא עם כל הקבוצה.

שתי סוגיות נוגעות לתיעוד:

אמצעי התיעוד

כאמור, מוסדות אקדמיים משתמשים בדרך כלל בתיעוד, המתמקד בשפה מדעית אקדמית מילולית. לכן, האוניברסיטאות אשר מוכנות לקבל צורות חלופיות של תיעוד, כגון סרטים, ציורים, פסלים וכדומה – ניצבות בפני משימה מאתגרת. במיוחד מסובך להעריך על סמך אלה את הישגיהם האקדמיים של סטודנטים. במקרים כאלה, לא זו בלבד שעל המורה להיות מעורב בדרך חדשה של תקשורת, אלא שעליו גם לפתח תקני הערכה חדשים ומתאימים לאמנות. זהו אתגר לכל ארגון שבו הידע והייצוג המדעיים מועדפים בצורה ברורה על פני כישורים אומנותיים.

לכן, מחד חשוב שהמורים ישקלו היטב את עמדתם ביחס לתוצרים שונים של קורסים, ומאידך, שיערבו אומנים כמומחים להערכת אמנות. לעתים קרובות הדבר מעמיד את המורים בעמדת סנגור על אמצעי ההערכה האומנותית מול המוסד האקדמי.

סוג התיעוד

בהוראה יצירתית או מבוססת-אומנות ניתן לזהות שני סוגים של פרקטיקות: א) תצפית או חשיפה תוצרי אמנות וב) יצירת אומנות.

א. תצפית במוצרי אמנות או תערוכות שכבר הושלמו, מתמקדת בפרשנות של האומנות. במקרה זה, התיעוד בוחן את התהליך שבין תפיסה לדיון: יש להחליט בתחילת הקורס באיזה אמצעי תיעוד בוחרים להשתמש ואיזה חלקים של התהליך רוצים לתעד. כלים מסוימים אינם מאפשרים תיעוד רטרוספקטיבי.

ב. בסופה של פעילות שיוצרת אמנות, המוצר האומנותי בדרך כלל נבחן על ידי אנשים מבחוץ. בעוד ליצירות

אומנות ולהופעות יש עמידות מסוימת ואפשר לחזור ולהראות אותן, יש גם אומנות שהיא ארעית. בהקשר זה יש להביא בחשבון שני היבטים.

יש להתמודד עם השאלה אם יצירת מוצר אומנות מספיקה כתיעוד או האם נדרש תיעוד נוסף של התהליך היצירתי. צריך לחשוב ולדון בשאלה איזה סוג של תיעוד מפתח את הלמידה. חשוב לשקול לא רק את דרישות התיעוד של המוסד האקדמי, אלא גם את דרישותיו וציפיותיו של המורה. כמו כן יש לשקול עד כמה תהליך הרפלקסיה הוא מרכיב הכרחי של למידה. לעיתים התיעוד עלול לעכב את תהליך הלמידה ולהיתפס כמתחרה במוצר עצמו. לדוגמה, תיעוד בטפסים מובנים מראש עשוי להגביל את תהליך היצירה, ובכך להפחית את הערך המוסף של הוראה יצירתית.

תיעוד בקורסים יצירתיים יכול להיות משמעותי מעבר להקשר של הקורס עצמו. אפשר לנצל את התקשורתיות של מוצרים אמנותיים ואת האטרקטיביות שלהם לאמצעי התקשורת כדי להביא נושאים חברתיים לתשומת ליבם של קובעי המדיניות, ושל הציבור כולו.

1.7 שימוש יצירתי בטלפונים חכמים

ברשות רובנו יש לפחות טלפון חכם אחד. בדרך כלל אנו משתמשים בו כדי לבצע שיחות טלפון או לשלוח הודעות טקסט. אולי אנחנו מצלמים כמה תמונות או צופים בסרטונים קצרים. אבל, טלפונים חכמים הם גם כלים נהדרים לביצוע תהליכים יצירתיים ולתיעודם. טלפונים חכמים הם מכשירים רב תכליתיים שיכולים ללכוד יצירתיות ואמנות, ובו בזמן להיות אמצעי ליצירת יצירתיות.

או הודעות בקבוצת עבודה עם פרויקטים משותפים או ציבוריים. לכל טלפון חכם יש חיבור לאינטרנט, כך אפשר להיות תמיד מקוונים ולתקשר עם אנשים בכל רחבי העולם. הדבר חשוב אם רוצים לתאם תהליך עבודה המשותף ובנוסף, הגישה הקלה של הטלפון החכם לרשתות החברתיות מאפשרת להגיע לקהילה ואף למקבלי ההחלטות.

האפשרויות להתחבר באמצעות הטלפון החכם לאנשים ולפרויקטים הן אינסופיות. אז הֵיוּ יצירתיים והשתמשו בטלפון החכם שלכם ברגעים יצירתיים!

טלפונים חכמים על האפשרויות הטכניות שהם כוללים, הם מכשירי הקלטה ברמה גבוהה ויש להם היקפי אחסון שמספיקים אפילו לנפח נתונים גדול. במובן זה, טלפון חכם רגיל אינו רק מכשיר לרישום הערות פשוטות, לצילום תמונות או להקלטה של רצפי שמע או סרטים. עם יישום הולם אפשר לבצע בעזרתו עריכה במקום והוא יכול להפוך למקום עבודה אמיתי. כתיבת טקסטים קצרים, איסוף תמונות או עריכה של סרט, בהחלט אינם מהווים בעיה.

שימוש בטלפון החכם להקלטה ולעיבוד סרטים מציע הזדמנויות רבות לשיתוף חומרים

צוות DEMO לומד לעבוד עם טלפונים חכמים ליצירת סרטוני וידאו על הגירה

יצירתיות וקבוצות חלשות

Coemans, S., Wang, Q., Leysen, J., & Hannes, K. (2015). The Use of Arts-based Methods in Community-based Research with Vulnerable Populations: Protocol for a Scoping Review. *International Journal of Educational Research*, 75,33-39.

Curry, L. (2006). *Expressive and Creative Methods for Trauma Survivors*. London: Jessica Kingsley.

Koo, A. (2015). Arts and Education for Underprivileged People: Community-based Art Projects Case Study. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 174, 64-68.

תיאוריה ומחקר

Emerson, M., & Smith, P. (2000). *Researching the Visual: Images, Objects, Contexts, and Interactions in Social and Cultural Inquiry*. London: Sage.

Huss, E. (2011). What We See and What We Say: Combining Visual and Verbal Information within Social Work Research. *British Journal of Social Work*, 42(8), 1440-1459.

Huss, E. (2017). Arts as a Methodology for Connecting between Micro and Macro Knowledge in Social Work: Examples of impoverished Bedouin women's Images in Israel. In: *British Journal of Social Work*, (48/1), 73-87.

Leavy, P. (2015). *Method meets Art*. New York, London: Guilford Press.

McLean, C., & Kelly, R. (2011). *Creative arts in research for community and cultural change*. Calgary: Detselig.

1.8 ביבליוגרפיה על שיטות הוראה

יצירתיות

אמנות ויצירתיות

Amabile, T, M. (1996). *Creativity in Context*. Boulder: Westview Press.

Bacon, J. (2009). *The Art of Community*. Sebastopol: O'Reilly.

Bowie, A. (2003). *Aesthetics and Subjectivity* (2nd Ed.). Manchester: Manchester University Press.

Cameron, J. (1992). *The Artist's Way*. New York: Penguin-Putman.

Gardner, H. E. (2011). *Creating Minds* (2nd Ed.). New York: Basic.

שימושים באמנות ויצירתיות

Egan, A., Maguire, R., Christophers, L., & Rooney, B. (2017). Developing Creativity in Higher Education for 21st Century Learners: A Protocol for a Scoping Review. *International Journal of Educational Research*, 18, 21-27.

Hickson, A. (1995). *Creative Action Methods in Group Work*. Bicester: Wislow.

Huss, E. & Bos, E. (Eds.) (2019). *Art in Social Work Practice: Theory and Practice: International Perspectives*. Abingdon, New York: Routledge.

Piirto, J. (2011). *Creativity for 21st Century Skills*. Boston, Rotterdam: Sense Publishers.

Simmons, H., & Hicks, J. (2006). Opening Doors: Using the Creative Arts in Learning and Teaching, *Arts and Humanities in Higher Education*, 5(1), 77-79.

שיטות הוראה יצירתיות

שיטות הוראה יצירתיות ומבוססות-אמנות פותחות אפשרויות חדשות לחלוטין להוראה וללמידה במסגרות חינוכיות ובאוניברסיטאות. אבל איך בדיוק מיישמים אותן? המחברים לימדו קורסים רבים שבהם הם עשו שימוש בשיטות יצירתיות ומבוססות-אומנות בדרכים מגוונות ביותר. שש שיטות מבין אלה מפורטות להלן. התיאורים מכילים מבוא, מידע שימושי על הגישה והמתודולוגיה הבסיסית שלה, על הכלים הדרושים ועל התארגנות מעשית להוראה. כמו כן, מובא מידע על יישום השיטות בקבוצה (כיתה) ורעיונות קונקרטיים ליישום ממוקד של השיטה במצבים והקשרים שונים.

המחברים, שהם "מומחי הוראה מבוססת-אמנות" מספקים תובנות לגבי תוצאות הקורסים שלהם. המגוון התוצאות של קורסים מסוג זה הוא מדהים. השיטות המוצגות מרחיבות את נקודות המבט ואת תהליכי הלמידה של סטודנטים. אך מעבר לכך, הן נקודת התחלה לתהליך חינוכי רחב מעבר לבית הספר או האוניברסיטה עבור סטודנטים ומורים כאחת. אנחנו מזמינים ומעודדים אתכם להשתמש בשיטות הוראה יצירתיות ומבוססות-אומנות בשיעוריכם ואל תהססו לפנות למדריכי הקורסים אם יש לכם שאלה כלשהי!

רציונל המתודולוגיות

נקודת המוצא של מפות אמון הן גישות חזותיות של ניתוח איכותני של רשת חברתית. מפות רשת איכותניות שואפות לייצג באופן חזותי את היחסים החברתיים של אדם. רשתות אלה עוסקות בדרך כלל באדם אחד ומערכות היחסים שלו עם אנשים אחרים, עם בעלי חיים, אובייקטים, בניינים וכיוצא באלה, מיוצגות חזותית על המפה. במחקר חברתי איכותני המפה היא בדרך כלל תבנית נתונה כשהאדם או הקבוצה או הקהילה במרכז וסביב מרכז זה נמצאים מעגלי הקשרים החברתיים. הפעילות מתחילה ביצירת ייצוג חזותי של מערכות יחסים, וממשיכה לדיבור על מערכות יחסים, חוויות, סיפורים, ועוד.

אפשר להטמיע סדנת של מפות אמון בתוך קורס אוניברסיטאי. הסטודנטים יכולים ללמוד על היסודות התיאורטיים של אמון, לפתח סדנה

2.1 מפות אמון

<https://youtu.be/aGzFCxk-14g>

"מפות אמון" עומדות בבסיס של סדנה המתבוננת בחשיבות האמון בחיי היומיום. המטרה היא להבין שהאמון חיוני לגישור על פני גבולות בתוך קהילות מקומיות, אך גם לשמירה על קשרים עם אנשים חשובים המתגוררים רחוק. יתרה מזו, האמון חיוני לחיי היומיום: אנו חייבים לתת אמון באנשים, בארגונים כגון בתי ספר ושירותים חברתיים, וכמובן בחברה עצמה. מהגרים ובמיוחד מהגרים בכפייה, מתקשים לתת אמון על רקע הרדיפה והמנוסה שחוו. לעיתים קרובות הם מתקשים לבטא את חוויות האמון והאי-אמון שלהם. לכן כדאי שיתחילו לדמיין רשתות אמון. על בסיס מפות חזותיות יכולים חברי הקהילה לשתף בחוויותיהם עם הקהילה, ולהבין יותר טוב את חוויות החיים אלה של אלה.

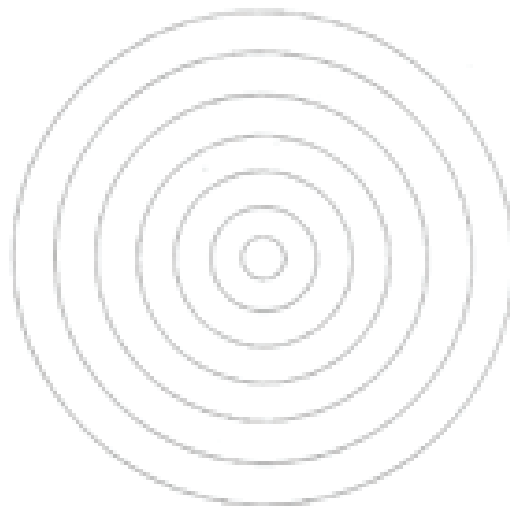
איך הפעילות מתנהלת:

סדנת מפות אמון מיועדת לחברי קהילה המעוניינים להרהר על חייהם וליצור קשר עם חברים אחרים שהם לא מכירים היטב. בתחילת הסדנה חשוב ליידע את המשתתפים כי הם יכולים להשתמש בסדנה כדי ליצור מפת אמון, אך אינם חייבים לדבר על מפות שלהם או לחשוף מידע אישי כלשהו. על מנחי הסדנה להציג לפני המשתתפים את חומרים וכלים העומדים לרשותם ולהסביר איך להשתמש בהם.

המשתתפים בוחרים את החומרים בהם ישתמשו (מתוך אלה שעומדים לרשתם) ויוצרים בנפרד או בקבוצה את המפות שלהם. לעיתים קרובות מתפתחת שיחה על הרשתות של המשתתפים ועל אנשים ברשת, והמשתתפים מחליפים ביניהם סיפורים. בין אם המשתתפים יוצרים את המפות שלהם לבד או בקבוצה, התהליך יכול להיות מאוד רגשי כי המשתתפים

בשביל לקוחות וחברי הקהילה, ולהזמין אותם להשתתף איתם ביחד בחוויית הלמידה ובידע שרכשו.

דרישות ארגוניות, ציוד וחומרים:

אפשר לערוך סדנת מפות אמון בכל מקום בו כל המשתתפים מרגישים בטוחים. חשוב שבמהלך הסדנה יוכלו המשתתפים למצוא מרחב פרטי, כדי שיוכלו ליצור מפות אישיות משלהם. לכן, נחוץ מקום שיש בו מספיק מרחב לקבוצה, וגם ליחידים. על מנחי הסדנה להביא את החומרים הדרושים ליצירת המפות: יתדות או סיכות, בסיסים (מעץ, קרטון או חומר אחר) וחוטים (חבלים). משך הסדנה כשלוש שעות.

כיצד מבטיחים שיתוף פעולה

על מנחי הסדנה ליצור קשר עם חברי הקהילה זמן-מה מראש, להסביר את רעיון הסדנה, את התוצרים המצופים ולאפשר השתתפות בבניית הסדנה.

מאחר שמפות אמון הן נושא רגיש, שכן המשתתפים מציגים את פגיעותם בפני אחרים, חשוב לוודא שכל המשתתפים קיבלו מידע על חשיבות הסודיות. לא מומלץ לנהל סדנה כזו בקהילה שיש בה קונפליקטים או מתחים.

ברחבי העולם. התוצרים תלויים בחומרים ובזמן שהושקע ביצירת מפות האמון.

ביבליוגרפיה:

Herz, A., & Olivier, C. (2012). Transnational Social Network Analysis. *Transnational Social Review*, 2(1), 11-29.

Schmittgen, J., Köngeter, S., & Zeller, M. (2017). Transnational networks and border-crossing activities of young refugees. *Transnational Social Review*, 7(2), 219-225.

עשויים להיזכר במצבים טעונים, נעימים או לא נעימים. גם שלב השיתוף וההתבוננות במפות אישיות עלול להיות טעון רגשית. לכן חשוב שהמנחים יהיו זמינים ללוות את תהליך העבודה ובמידת הצורך, להפנות את המשתתפים לעזרה מקצועית.

תוצרים:

מפות אמון מציעות לקהילות הזדמנות לזהות חוויות משותפות, להבין הבדלים בין אנשים ולראות את הקשרים שיש לחברי הקהילה

שם הסדנה: "מפות אמון"

מנחים: Prof. Stefan Kongeter and Dr. Marc Tull

PhotoVoice 2.2

חברי מפתח ומקבלי החלטות בקהילה. על ידי שיתוף בתוצרים שלהם ב- Photo Voice, הסטודנטים מעלים את המודעות של הקהילה לנושאים שהם מתארים ומעודדים את חברי קהילה לשתף פעולה כדי לשפר את המצב.

ביבליוגרפיה:

Wang, C., & Burris, M. (1997). PhotoVoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education and Behavior*, (24), 369-387.

Hayik, R. (2018). Through their eyes: Israeli-Arab students speak up through participatory documentary photography projects. *Language Teaching Research Journal*, 22(4), 458-477.

Nykiforuk, C.I.J., Vallianatos, H., & Nieuwendyk, L. M. (2011). Photovoice as a Method for Revealing Community Perceptions of the Built and Social Environment. *The International Journal of Qualitative Methods*, 10(2), 103-124

Sutton-Brown, C. A. (2014). Photovoice: A Methodological Guide. *Photography and Culture*, 7(2), 169-185.

קישורים שימושיים

<https://participedia.net/method/5016>

<https://youtu.be/aGzFCxk-14g>

Photo Voice היא שיטה איכותנית המשמשת למחקר משתתף מבוסס קהילה. היא שואפת לחשוף כיצד תופסים חברי קהילה את קהילתם, ולשפוך אור על הנושאים והמשאבים שהמשתתפים מזהים. השיטה משלבת שימוש בצילום ובסיפורים, ואלה מספקים תובנות עמוקות על האופן שבו קהילה תופסת את סביבתה. השיטה מבוססת על מאמץ משותף של חברי קהילה ושל חוקרים או אנשי מקצוע העושים בפעילות קהילתית לקידום שינוי חברתי.

דרישות ארגוניות, ציוד וחומרים:

לסטודנטים מסופקות מצלמות ומדפסות בצבע, וחופש מלא לבחור את הבעיות שהם רוצים להאיר. הסטודנטים עשויים להזדקק לזמן ותמיכה התהליך זה.

איך הפעילות מתקיימת:

סטודנטים יוצאים לקהילות שלהם ומתעדים את הבעיות שבחרו לתעד. הם מצלמים צילומים ומלווים אותם ברפלקסיה שלהם. התוצרים מוצגים בתערוכה שאליה מוזמנים

שם הסדנה: PhotoVoice

מנחה: ד"ר ראוויה חאייק

הסיבה לכך היא שספרי ילדים מספרים סיפורים שקל להתחבר אליהם; הם מתארים אנשים ממקומות שונים שמתמודדים עם הסביבה הייחודית שלהם, ועם בעיות ומציאות ייחודיים להם. עם זאת הנושאים הם אוניברסליים: הלגיטימיות להיות מי שאנחנו רוצים להיות, הדיסוננס בין הזהות העצמית לבין התוויות חברתיות, ההשפעות המזיקות של דעות קדומות וגזענות; התשוקה האנושית הבסיסית לבית בטוח ולמשפחה אוהבת; וכיצד בהקשרים שונים כל אחד מאתנו יכול להיות "האחר".

ההקשר שבו נכתבו הספרים וזהות הסופר עשויים להיות רלוונטי גם הם, וכך גם דיון בשאלה למי מיועדים הספרים האלה ואיפה אפשר למצוא אותם. דיון כזה משקף לעתים קרובות את מאזן הכוחות בחברה (לדוגמה: כמה ספרים אתה מכיר מילדותך שיש בהם דמויות כהות עור? גיבורות? עולים? ילדים נכים?).

ספרי ילדים הופכים את המוזר למוכר, מפריכים סטריאוטיפים, יוצרים אמפתיה, הופכים את 'האחר' לגיטימי, מעודדים מודעות עצמית ומודעות לאחר, ופועלים כגשרים תרבותיים המספקים בסיס מוצק לדבר על כל הנושאים האלה.

דרישות ארגוניות, ציוד וחומרים:

נחוץ מקום גדול דיו שהסטודנטים יוכלו לעבוד בו בקבוצות קטנות.

יש לבחור ספרים לפי הנושא שבו אתם רוצים לדון.

הסטודנטים זקוקים לזמן מספיק לקריאת הטקסט ולדיון (לפחות 20-30 דקות).

איך הפעילות מתקיימת:

מחלקים את הסטודנטים לקבוצות בנות 3-4 אנשים. כל קבוצה מקבלת ספר או טקסט עם

2.3 שימוש בספרי ילדים

סטודנטים ומבוגרים רגילים בדרך כלל ללמידה אקדמית המבוססת על הרצאות, טקסטים אקדמיים ותרגילים אינטלקטואליים בהם אין התייחסות רבה לרגשות שאינם חלק מתהליך הלמידה. עם זאת, נושאים רבים הנוגעים לזהות אישית וקבוצתית, תחושת שייכות, משמעות של "בית", נושאים חברתיים ופוליטיים ובמיוחד דעות קדומות, מיעוטים ומהגרים - כל אלה מעוררים רגשות עמוקים, ועלולים להיות נפיצים בכיתה.

סטודנטים העוברים הכשרה לעבודה ישירה עם אנשים, כגון מורים, יועצים חינוכיים, פסיכולוגים, עובדים סוציאליים וקהילתיים ואחרים, חייבים כחלק מהכשרתם המקצועית להתאמת עם עמדותיהם ורגשותיהם בנוגע לסוגיות אלה ולעשות רפלקסיה עצמית כדי שיוכלו לתפקד ביעילות בחברה רב-תרבותית. שימוש בספרי ילדים בכיתה מציע דרך נוחה ויעילה לקדם רפלקסיה, דיונים קבוצתיים פוריים והבנה עמוקה של מורכבות הנושאים האלה.

מדוע ספרי ילדים?

ספרי ילדים רבים הם הרבה יותר מסתם סיפורים תמימים ופשוטים. רוב הספרים האלה עוסקים בנושאים חברתיים אוניברסליים, כגון חברות, סולידריות, או עזרה ותמיכה הדדיים. לעיתים קרובות יש בהם גם ביקורת סמויה על תנאים חברתיים, כמו למשל, תפקידים מגדריים מסורתיים, והם עוסקים בשאלות חיוניות של הקיום אנושי. סטודנטים עלולים להיות מופתעים כאשר הם מתבקשים לקרוא ספרים שנכתבו לילדים צעירים, אך הדיונים המתעוררים בעקבות קריאתם הם משמעותיים מאוד, ומובילים לתובנות חשובות.

שאלות לדיון. לאחר מכן, במעמד כל הכיתה, כל קבוצה מציגה את הנקודות העיקריות שעלו בדיון.

חשוב להבהיר לסטודנטים מספר עקרונות:

- הבנת דעתו של אדם אחר אינה מערערת את הדעה שלהם עצמם ואין משמעות בהכרח הסכמה.
- רגשות הם אישיים ואי אפשר להתעלם מהם. אבל, הקשבה והכרה ברגשות אינה דורשת הסכמה.
- כדי שהכיתה תהיה מקום בטוח לדיון פתוח נדרשים הסטודנטים לכבד את דעות זולתם.
- חשוב לעודד הימנעות מהכללות. הדוברים אינם נציגים של קבוצה, הם רק אנשים.

עבודה עם ספרי ילדים יכולה להיות מיושמת בהקשרים שונים: עם סטודנטים לקורסים אקדמיים; עם אנשי מקצוע בהכשרה לרגישות ומיומנות תרבותית ועם קבוצות של עולים ומהגרים. יעדי העבודה עשויים להשתנות מקבוצה לקבוצה, ויעדים אלה קובעים בפועל את הפורמט של הפעילות, את הספרים שייבחרו ואת השאלות לדיון. באופן כללי, אם הקבוצה עצמה מגוונת, הדיון הופך למעניין מאוד, כי חברי הקבוצה מבטאים נקודות מבט ודוגמאות ושונות.

תוצרים:

במהלך השיעור והדיונים, סטודנטים עשויים לגלות כי מה שנורמלי ומקובל על קבוצה אחת של אנשים עשוי להיות חריג ולא מקובל על קבוצה אחרת. הבנת ההיגיון וההקשר התרבותי יכולה לנטרל את 'תגובת הבטן' הראשונית, ולאפשר לאנשי מקצוע למצוא פתרונות יצירתיים עם בעיות שעולות בפרקטיקה.

באמצעות הקריאה החדשה של ספרי ילדים בהקשר אוניברסיטאי, הופכים הסטודנטים רגישים לעוצמתם של סיפורים אלה. לעיתים קרובות הם יבדקו את הספריות האישיות שלהם לראות האם יש בהן גיוון, ויעשו מודעים יותר למסרים ולערכים שספרות וסרטים, מעבירים לילדים. התוצאות עשויות להשתנות מקבוצה לקבוצה:

בהכשרה של אנשי מקצוע, התנסות עם סיפורי ילדים עשויה לעודד אותם להשתמש בשיטות יצירתיות כדי לעשות את שירותיהם לנגישים ויעילים יותר לקבוצות תרבותיות שונות. לדוגמה, הם עשויים לבחור להשתמש בספרי ילדים למטרות חינוכיות או טיפוליות.

בעבודה עם קבוצות מהגרים, הורים עשויים לקבל חיזוק לספר את סיפוריהם לילדיהם, סיפורים שלא סיפרו בעבר כי הרגישו שאינם רלוונטיים לחיי ילדיהם בסביבה החדשה. בדיון בספרי ילדים עולות לעיתים קרובות סוגיות שקשות על הורים מהגרים, והם עשוי למצוא בפעילות פתרונות מעשיים לחלק מהדילמות היומיומיות שלהם.

דוגמאות לשימוש בספרי ילדים

מה שמי ומי אני?

מאת: דר' נעמי שמואל

ספר זה מתאר כיצד תינוקת שנולדה באתיופיה מקבלת שמות רבים מכל בני משפחתה המורחבת. הסיפור הוא על שינוי שמות ורכישה של זהויות רבות בעת הגירה ומעבר תרבותי.

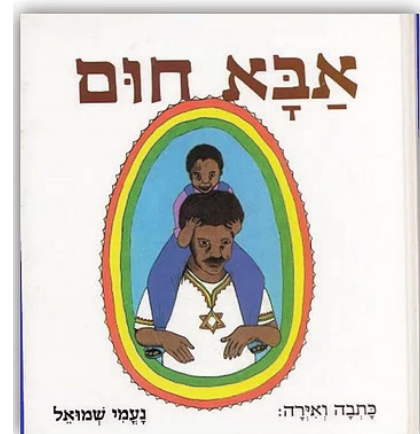
שאלות לקבוצה:

- האם שמך מייצג זמן או מקום מסוימים?
- איך אתה מרגיש לגבי השם שלך?
- האם זה מייצג אותך?
- מהו לדעתך הקשר בין שמו של אדם לבין זהותו או תחושת השייכות שלו?

אבא חום

מאת: דר' נעמי שמואל

דניאל מסביר לחבריו לכיתה מדוע הוא ואביו חומים, ומתאר את ילדותו של אביו בכפר יהודי קטן באתיופיה, ואת מסעו הארוך והקשה לישראל.

שאלות לקבוצה:

- מה הרגשת כשקראת את הסיפור?
- לדעתך, עד כמה הניסיון של דניאל מייצג את החוויה של ילדים כהי עור בגן או בבית ספר?
- איך לדעתך יכולים אנשי חינוך והורים לעזור לילדים כמו דניאל?

עץ החיים

מאת: דר' נעמי שמואל

זהו סיפור אלגורי שבו העץ מייצג את המשפחה ואת שורשיה. העץ מתאמץ להשריש את עצמו ולהרגיש כמו בבית בשדה החדש. אבל הוא מאוכזב וכואב בראותו את פרחיו משתנים ללא הכה. קשה לעץ לקבל את הפרחים החדשים ולהסכים עם השינוי.

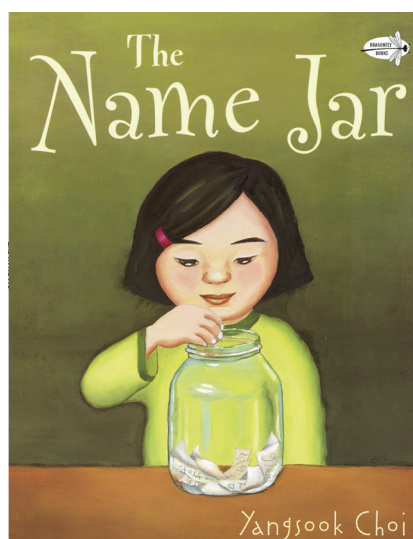
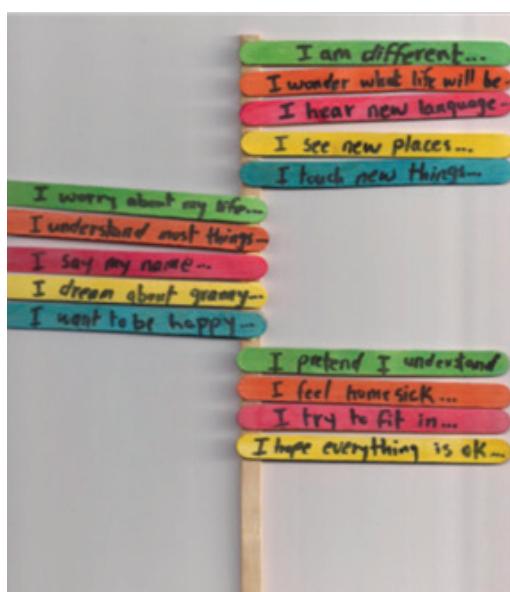
שאלות לקבוצה:

- עד כמה הדילמות והמתחים בין הורים לילדים הבאים לידי ביטוי בסיפור, ייחודיים למהגרים ולעקורים? או שהם אוניברסליים?
- איך תוכלו להשתמש בספר הזה בפגישת ייעוץ עם הורים עולים או למטרות חינוכיות בכיתה?

אני

שיר מאת: דר' ראווייה האייק

זוהי דוגמה למבט ספרותי על תפיסה עצמית ותיאור עצמי. עזרת תשובות לשאלות על תפיסת הסביבה, רגשות, שאיפות, ופחדים – אנחנו מציגים את עצמנו לעולם. בדרך זאת, אנשים יכולים להכיר זה את זה במהירות ולמצוא מכנה משותף המחבר ביניהם מעבר לשייך התרבותי והדתי.

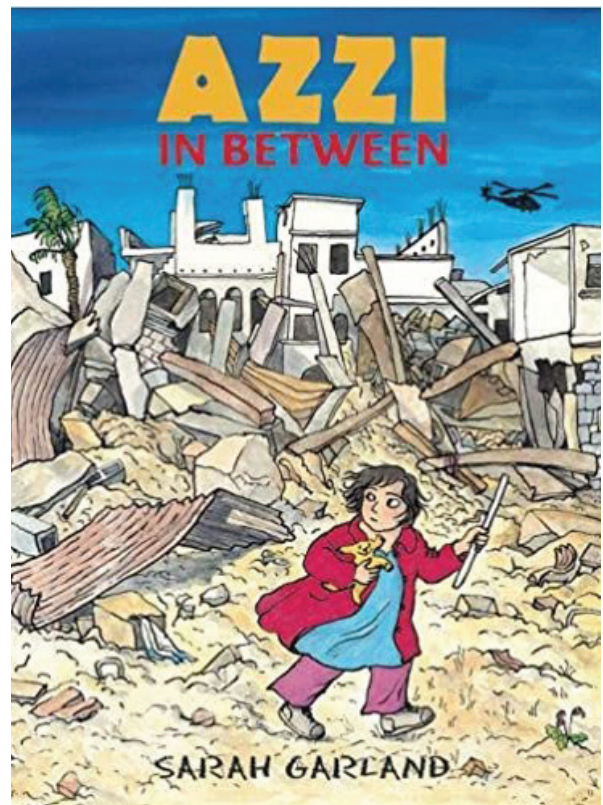
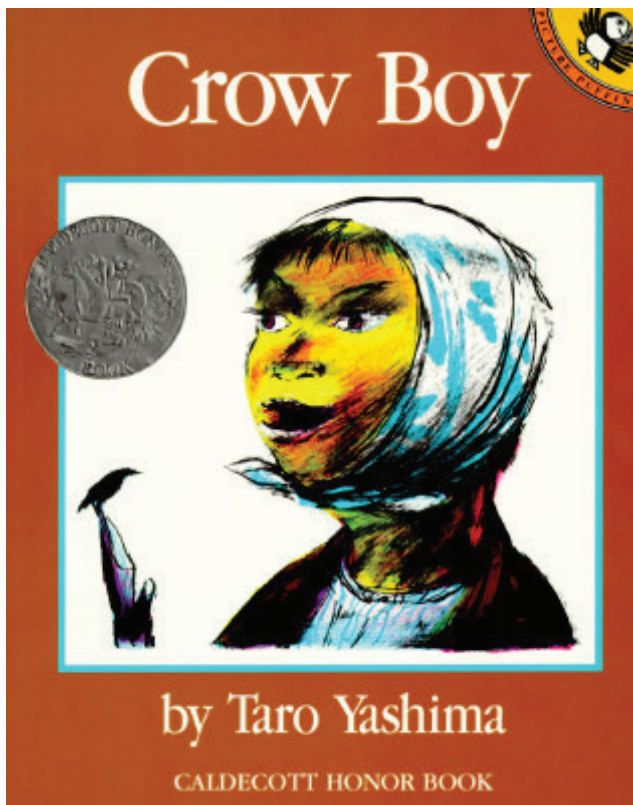
"מרכז לעומת פריפריה: להרגיש בין לבין"

מאת: דר' ראוויה חייק

עוסקת בקונפליקטים הפנימיים והחברתיים הקשורים בנושא זה.

הסטודנטים מתבקשים לבחור ציטוט מספר ולהוסיף את המחשבות שלהם בנוגע לציטוט שבחרו. הם מתבקשים לנסות לחבר את הדברים לחיים שלהם. את הציטוטים והתגובות של סטודנטים אפשר להציג בצורת לוח עם פתקי הדבקה או צורת פרזנטציה אחרת.

אנשים שחוו הגירה חיים לעיתים קרובות בשני עולמות שונים. הם עדיין מחוברים לארץ המוצא שלהם, אך במקביל הם מתמודדים עם האתגר של מציאת דרכם במדינה חדשה, תוך שמירה על ערכיהם התרבותיים ומסורותיהם. לכן לעיתים קרובות הם מרגישים "בין לבין". הדבר בא לידי ביטוי במצבם הרגשי ולעיתים גם במרחב המגורים שלהם. הפעילות הבאה

שם הסדנה: מהגרים ומיעוטים בספרי ילדים

מנחה: ד"ר ראוויה חייק

שם הסדנה: סדנאות אקדמיות על ספרי ילדים

מנחה: ד"ר נעמי שמואל

קישורים לביבליוגרפיה

<https://www.collaborativeclassroom.org/blog/diversity-in-childrens-literature-check-your-blind-spot-part-2/>

<https://multiculturalchildrensbookday.com/multicultural-reading-resources/diversity-book-lists-for-kids/articles-about-diversity-in-childrens-literature/>

<http://www.childrensbookacademy.com/blogonauts/the-importance-of-diversity-in-childrens-books>

רציונל של מתודולוגיות

סרטים עוסקים במגוון רחב של נושאים ונושא התרבות בכלל, והקשר של הגירה בפרט – הוא אחד הפופולריים ביותר. יש שתי דרכים להפוך נושא זה לאובייקט חקירה: מצד אחד, ניתן להביט על סרטים – עלילתיים או דוקומנטריים – כמוצר של תרבות מסוימת. סרטים עלילתיים מייצגים השקפה תרבותית ספציפית, עלילתם ודמויותיהם הם ייצוגים של תרבות ועשויים לספק תובנות לגבי התרבות בה נוצרו.

המטרה היא ליישם את התחום העצום והמתרחב של הקולנוע, תיעודי ועלילתי להוראה ולחקר תופעת ההגירה. באמצעות המדיום הקולנועי אנו שואפים להעמיק את הבנתם של סטודנטים למורכבות ההגירה, ואת רגישותם לחוויות של מהגרים.

דרישות ארגוניות, ציוד וחומרים:

כיוון שמדובר בפעילות גמישה יחסית, הציוד הנדרש ימצא בדרך כלל בכל מוסד אקדמי. בחירת הסרט הוא האתגר העיקרי שדורש ידע ורכישה של חומר קולנועי מתאים, מספריות מדיה או כאלה המשרתות באופן ייחודי את ההשכלה הגבוהה. בהמשך נציע כמה רעיונות לסרטים.

2.4 שימוש בסרטים בהוראה

השימוש בסרטים כחומר הוראה נדון מאז הופעת הטלוויזיה. הדיונים המדעיים הראשונים בנושא זה היו ביקורתיים מאוד, והדגישו את השטחיות של המדיום, ואת העובדה שהוא אינו דורש ואינו מעודד עיבוד קוגניטיבי מעמיק של המידע.

למרות הספקנות לגבי "מדיום חדש" זה, השימוש בטלוויזיה ובווידאו בקורסים גדל בהתמדה, וכיום הוא נפוץ בכל התחומים המדעיים. הדבר קשור בעיקר לפשטות השימוש בו: האפשרויות להציג תכנים באמצעות מחשבים ניידים ואפילו טלפונים חכמים, ומקרנים ומסכים בחדרי סמינרים. היתרון של מדיה אורקולית מתגלה בעיקר בעת הצגת עובדות מורכבות, כיוון שאפשר להציג אותם באמצעי תקשורת שונים ומגוונים.

על כן, סרטים מוכרים כיום ככלים יעילים להוראת נושאים חברתיים ולהסבר מושגים חברתיים. יש בכוחם כדי לקרב עולמות מרוחקים ללב הסטודנטים. סרטים מעוררים דיונים וחשיבה ביקורתית, ומעודדים חקירה ולימוד נוספים.

נוער מהגרים (דור ראשון ושני) ברחבי העולם, ולדיון בנושאים של הדרה חברתית, עוני, ניכור ושוליות. בשני המקרים אני משתמש בסרטים בלווי קריאת חומר תיאורטי.

ביבליוגרפיה

Lafferty, G. (2016). Opening the Learning Process: The Potential Role of Feature Film in Teaching Employment Relations. *Australian Journal of Adult Learning*, 56(1), 8-28.

Leblanc, L. (1998). Observing Reel Life: Using Feature Films to Teach Ethnographic Methods. In: *Teaching Sociology*, 25(1), 62-68.

Scanlan S. J., & Feinberg, S. L. (2000). The Cartoon Society: Using "The Simpsons" to Teach and Learn Sociology. In: *Teaching Sociology*, 28(2), 127-139.

Tagsold, J. T., & Decuir-Gunbym, J. (2012). Film in the College Classroom: Using "Twilight" to Examine Adolescent Development. In: *Journal of Effective Teaching*, 12(3), 87-93.

Tan, J. & Ko, J. C. (2004). Using Feature Films to Teach Observation in Undergraduate Research Methods. In: *Teaching Sociology*, 32(1), 109-118.

סרטים לדוגמה:

- Igor and the Cranes Journey. 2013. Director: Ruman E. Israel.
- La Haine. 1995. Director: Kassovitz M. France.

איך מבטיחים שיתוף פעולה:

השימוש בסרטים להוראה מסתמך על הפופולריות של המדיום הקולנועי בקרב קבוצות רחבות, ובעיקר בקרב צעירים. סרטים משמשים כלי רב-עוצמה למשוך את תשומת הלב של הסטודנטים ואת סקרנותם. עבודה עם סרטים בקורסים על הגירה משפיעה על הדעות הקדומות והדימויים של סטודנטים על תרבויות, וגם על השקפותיהם על קבוצות אתניות שונות ועל הזהות התרבותית של עצמם. לכן חשוב לתת להם מספיק זמן להתבוננות עצמית ולעיבוד התגובות ורגשות שלהם.

איך הפעילות מתנהלת - דוגמאות לסרטים על מהגרים:

המחברת משתמשת בסרטים דוקומנטריים ועיליתיים, כדי ללמד וללמוד נושאי הגירה. הסרט הישראלי "איגור ומסע העגורים" הוא אחד מהם. הסרט מספר את סיפורו של איגור בן ה-11, שאימו מחליטה לעזוב את רוסיה ולעלות לישראל. זהו סיפור על ילד שמשאיר מאחוריו את העולם המוכר ואת חבריו הטובים ועומד בפני מפגש קשה עם ארץ חדשה, שפה חדשה, ובית ספר חדש.

כאשר הם מנתחים את סיפורו של איגור, הסטודנטים לומדים את חוויותיהם של ילדים מהגרים ובני משפחותיהם, ומתמודדים עם שאלה של הכללה לעומת הדרה של ילדים מהגרים במערכת החינוך. אני משתמש גם בסרטו של מת'יו קסוביץ' 'שנאה' (La Haine) הסרט מציג את סיפורם של פרברי פריז, והוא כלי רב-עוצמה להבנת מצבם של בני

שם הסדנה: יישום סרטים בלימודי הגירה

מנחה: ד"ר סוטה רוברמן

בנקודת המוצא של תהליך העיצוב המשותף של המרחב הציבורי עומדות הזהויות החברתיות-תרבותיות של התושבים המשתתפים בו. זהויות אלה יוצרות את הבסיס לתהליך היצירתי ונכרכות זו בזו. בשעה שאנשים מעצבים ביחד מרחבי חיים, הרגלים וסגנונות חיים יכולים להשתנות, במיוחד באזורים עם אוכלוסייה הטרוגנית. הפעילות מפגישה אנשים בעלי רקע תרבותי וחברתי שונה, מהגרים וכאלה שאינם מהגרים. נוצרים מרחבים חברתיים חדשים בהם אנשים שונים יכולים לחלק את חוויותיהם עם אחרים.

הבסיס לכל תהליך קהילתי הוא הקהילה. נקודת המוצא היא המשאבים והמשאלות של הקהילה וצרכיה. את אלה יש לגלות בתהליך עבודה משותף.

אחת השיטות של דמוקרטיה משתתפת היא World-Café. זוהי פעילות של החלפת רעיונות בקבוצות בנות 12 משתתפים או יותר, שבה המשתתפים יכולים להכיר אלה את אלה ולהחליף רעיונות. (ראו בהמשך).

איך משיגים שיתוף פעולה:

תהליך Placemaking מבוסס על גישה של דמוקרטיה משתתפת ומתייחס לקהילה או שכורנה כמערכת חייה ודינמית. "הפרויקט למרחבים ציבוריים" מציע את העקרונות הבאים ליישום מוצלח של placemaking בקהילות:

1. הקהילה היא המומחית!
2. צור מקום, לא עיצוב!
3. חפשו שותפים!
4. אפשר לראות הרבה כאשר רק מסתכלים!
5. שיהיה לך חזון!
6. תתחיל מהקל אל הכבד: קל יותר, מהיר יותר, זול יותר!
7. בדוק את עצמך במספר מדידות/נקודות מבט.

Community 2.5 Placemaking

Placemaking היא תנועה עולמית, המתייחסת למרחב ציבורי כראי לחיים החברתיים של אנשים המאכלסים אותו או משתמשים בו. בהיותה רעיון מקיף מאוד וגישה מעשית, לשיפור שכונה, עיר או אזור, Placemaking מעוררת השראה באנשים להמציא מחדש את מרחבים ציבוריים ולהפוך אותם ללב הקהילה. היא מחזקת את הקשר בין אנשים למקומות המשותפים להם, ומציעה תהליך שיתופי של עיצוב מרחב הציבורי על מנת להעצים ערכים משותפים. אין הכוונה רק לשפר את העיצוב העירוני, אלא גם לעודד דפוסי שימוש יצירתיים, תוך מתן תשומת לב לזהויות הפיזיות, התרבותיות והחברתיות המגדירות את המקום ותומכות בהתפתחותו המתמשכת.

כאשר הקהילה המקומית משתתפת בתהליך, placemaking יכול להיות יעיל, לנצל את הנכסים, ההשראה והפוטנציאל של הקהילה, ולהביא ליצירת מרחבים ציבוריים איכותיים התורמים לבריאותם, לאושרם ולרווחתם של אנשים. המטרה היא ליצור במשותף מקומות שבהם תושבי הסביבה יכולים להיפגש, להחליף דעות ורעיונות ולהירגע. תוך כדי העיצוב במשותף נוצרות קהילות חזקות, שבמרכזן המרחב הציבורי, המקום הקהילתי, ונוצר חיבור בין אנשים וקומות וגם בין אנשים לאנשים.

הרעיון התפתח בשנות ה-60 בארה"ב ומקורו בארכיטקטורה. הסביבה הבנויה הייתה אמורה להיות מעוצבת כך שתהיה נעימה ומושכת לאנשים. מדעי החברה שאלו והרחיבו את הרעיון להפיכת מרחבים ציבוריים למרחבים מלאי חיות ופעילות ולמעורבות פעילה של התושבים בעיצוב חיי החברה במרחבים אלה.

בקהילה, ובה חברים אנשים שיש להם מספיק עניין ופנאי להשתתף באופן קבוע בעיצוב מחדש של המרחב הציבורי. אחרי שקבוצת ליבה מובילה כזו מתבססת בתוך הקהילה, אפשר להציע לה פעילויות נוספות, וכן לשלב מומחים או אנשים נוספים המעוניינים להצטרף. המטרה היא ליצור ולבטא את ההיסטוריה המקומית במרחב הציבורי – בגלריה, על לוחות מודעות או בדרכים יצירתיות אחרות.

8. הם תמיד אומרים "בלתי אפשרי לעשות את זה!"

9. כסף זה לא הבעיה.

10. אף פעם לא מסיימים!

(פרויקט מרחבים ציבוריים, 2000)

<https://www.pps.org/>

איך הפעילות מתנהלת:

תהליך קהילתי מתחיל בהקמת קבוצת ליבה

דוגמאות לפרויקטים של סטודנטים

Placemaking במכללת גבעת וושינגטון

בקורס במכללת גבעת וושינגטון, כצעד ראשון לפעילות, הסטודנטים בקורס אספו בשיטת World Café את הסיפור המקומי, ושיתפו אותו במרחב הציבורי.

Placemaking במכללת סכנין

סטודנטים מהתוכנית למצוינות יזמו את פרויקט הסיפור המקומי. על בסיס סיפור המקום שאספו, הסטודנטים יצרו מיצג בכניסה למכללה.

תצלום: זו התערבות של סטודנטים ליצירת מקום מסביר פנים ונעים בכניסה למכללה, שיטה שיכולה לשמש ליצירת מרחבים כוללניים יותר בשכונות שרבים מתושביהן הם מהגרים.

דף האינטרנט "Placemaking.com" מציג תוצרים של הפעילות בישראל ובמדינות אחרות:

לתצלומים ונספים ראו כאן: <https://www.communityplacemaking.com/project-06>

ביבליוגרפיה

Schneekloth, L. H., & Shibley, R. G. (1995). *Placemaking: The Art and Practice of Building Communities*. New York: Wiley.

Fleming, R. L. (2007). *The Art of Placemaking: Interpreting Community Through Public Art and Urban Design*. London: Merrell.

קישורים שימושיים

Places Journal: <https://placesjournal.org/>

Palermo, P. C., & Ponzini, D. (2018). *Place-Making and Urban Development*. New York: Routledge.

StreetPlans: <https://www.street-plans.com/tactical-urbanism-projects/>

Project für Public Spaces PPS (2000). *How to Turn a Place Around: A Placemaking Handbook* (2nd Ed.). New York: Project for Public Spaces.

שם הסדנה: Community Placemaking

מנחה: תומר בן חמו

World Café 2.6

מהשיחה? אלו נושאים או שאלות יהיו רלוונטיים ביותר? איזה סוגים של תוצרים יהיו השימושיים יותר?

2. יצירת מרחב מסביר פנים

מארחי world café ברחבי העולם מדגישים את העוצמה והחשיבות של מרחב מסביר פנים – מרחב מזמין ומעניק תחושת ביטחון. כשאנשים מרגישים בנוח להיות הם-עצמם, הם חושבים את המחשבות היצירתיות ביותר שלהם, מדברים ומקשיבים. כדאי להקדיש מחשבה לדרך שבה ההזמנה שלכם והתנאים הפיזיים תורמות ליצירת אווירה מסבירת פנים.

3. הצבת שאלות מהותיות

שאלות מעניינות ומעמיקות מאפשרות לחשוף ידע. לכן, חשוב למצוא שאלות שרלוונטיות למה שמעניין את קבוצה, שאלות שמעוררות סקרנות ומניעות את תהליך החשיבה של הקבוצה. בהתאם למסגרת הזמן ולמטרות, world café יכול לעסוק בשאלה אחת או באמצעות מספר סבבים לחקור נושאים רחבים ועמוקים.

4. עידוד המשתתפים לתרום

השתתפות היא מאוד חשובה, אבל רוב האנשים רוצים לא רק להשתתף, הם גם לתרום באופן פעיל ולחולל שינוי. חשוב לעודד את כל מי שנמצא בפגישה לתרום רעיונות ונקודות מבט, אבל גם לאפשר השתתפות למי שרוצים רק להקשיב.

5. חיבור בין זוויות ראייה הפוכות

ההזדמנות לעבור בין שולחנות, לפגוש אנשים חדשים, לתרום באופן פעיל דעות, ולקשר אותן למעגלי מחשבה הולכים ומתרחבים – זהו המאפיין הבולט של world café. כאשר המשתתפים נושאים עימם רעיונות לשולחנות החדשים, הם מחליפים ביניהם נקודות מבט, ומעשירים את השיח ואת האפשרות לתובנות חדשות ומפתיעות.

באירועי world café רצוי שישתתפו 12 איש לפחות, אבל אין מגבלה של מקסימום משתתפים. קבוצות של 4-6 משתתפים יושבים סביב שולחנות יחד עם "מארח שולחן" ודנים בשאלות שסוכמו או ניתנו מראש בתחילת האירוע. לכל שולחן יש סדרה שונה של שאלות ששייכות לנושא רחב אחד. לאחר כ-20 דקות עוברים המשתתפים לשולחן הבא, ובו נדון נושא אחר, שאף הוא שייך לנושא רחב אחד וקשור לנושא שדנו בו בשולחן הקודם.

תוצאות הדיון נרשמות על דף נייר או על לוח. "מארח השולחן" מברך משתתפים חדשים ומעדכן אותם בתוצאות הדיון הקודם בשולחן אליו הצטרפו. לבסוף, התוצאות של כל השולחנות מוצגים לכלל הקבוצה ונבחנות אסטרטגיות לפעולות נוספות והזדמנויות לשיתופי פעולה נוספים בין המשתתפים.

דרישות ארגוניות, ציוד וחומרים:

לתהליך של World-Café דרושים החומרים הבאים:

- מקום להיפגש, ובו שולחנות וכיסאות לאירוח הקהילה המוזמנת.
- לוח וגיליונות נייר גדולים
- שאלות מוכנות מראש

עקרונות התכנון

שבעת עקרונות המשלבים רעיונות ושיטות עבודה מנחים את תכנון הפעילות:

1. הגדרת ההקשר

חשוב לשים לב לסיבה שלמענה אתם מקבצים אנשים, ולמה שאתם רוצים להשיג. ידיעת המטרה והפרמטרים של המפגש, מאפשרת ולבחור את המרכיבים החשובים ביותר למימוש המטרה. לדוגמה: מי צריך להיות חלק

של הפעילות, המכונה לעיתים קרובות "הקציר", כרוך בחשיפת השלם שנוצר מכל השיחות בכל השולחנות בפני הקבוצה הגדולה כולה. ניתן להזמין את המשתתפים לכמה דקות של התבוננות שקטה על התוצרים של השיחות בקבוצתיות הקטנות, ואחר כך לבקש מהם לשתף עם הקבוצה הגדולה את הגילויים שלהם. כדאי לוודא שיש דרך לתעד את "הקציר" (באמצעות רישום או הקלטה).

6. הקשבה לתבניות ולתובנות

הקשבה היא מתנה שאנו נותנים זה לזה. איכות ההקשבה שלנו היא אולי הגורם החשוב ביותר הקובע את ההצלחה של world cafe. באמצעות תרגול של הקשבה משותפת ותשומת לב לנושאים, לדפוסים ולתובנות, אנו מתחילים לחוש חיבור לשלם הגדול יותר. חשוב להקשיב לא רק למה שנאמר, אלא גם למה שלא נאמר.

7. שיתוף בתגליות של הקבוצה

שיחות המתקיימות סביב שולחן אחד מתחברת לשיחות בשולחנות האחרים. השלב האחרון

ביבליוגרפיה

Steier, F., Brown, J., & Mesquita da Silva, F. (2015). The World Café in Action Research Settings. Chapter 20: The world cafe in action research settings. In: H. Bradbury (Ed.). The SAGE handbook of action research (3rd Ed.). London, Thousand Oaks: SAGE Publications.

דוגמאות:

פעילות World café שימשה כפתיח לפרויקט DEMO, ליצירת היכרות וחשיבה על פרויקט בן שלוש שנים של הוראה על חיי עולים ומהגרים המוסדות להשכלה אקדמית בישראל.

קישורים שימושיים:

<http://www.conversationcafe.org/>

<http://www.theworldcafe.com/>

Manual for World-Café:

<http://www.theworldcafe.com/wp-content/uploads/2015/07/Cafe-To-Go-Revised.pdf>

<http://www.theworldcafe.com/services-programs/wiser-together/>

World Café design principles, see “<http://www.theworldcafe.com/services-programs/wiser-together/>”

Agger-Gupta, N., & Harris, B. (forthcoming). Dialogic change and the practice of inclusive leadership. In A. Boitano, & H. E. Schockman (Eds.). Breaking the zero-sum game: Transforming societies through inclusive leadership. Silver Spring, MD, USA: International Leadership Association.

Brown, J., & Isaacs, D. (2005). The World Café: Shaping our futures through conversations that matter. San Francisco: Berrett-Koehler.

Inman, J., & Thompson, T. A. (2013). Using Dialogue Then Deliberation to Transform a Warring Leadership Team. In: OD Practitioner (45/1), 35-40.

Quigley-McBride, A., More, K. R., & More, C. (2019). Explicit Attitudes Towards Race: The Impact of Active Learning in Teaching Diversity. Online available at: https://lib.dr.iastate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=cirtl_reports (14.06.20)

Shulman, J. H., & Mesa-Bains, A. (Eds.). (2018). Diversity in the classroom: A casebook for teachers and teacher educators. London, New York: Routledge.

שם הסדנה: Worldcafe

מנחה: תומר בן חמו

World café בשלב מתקדם של פרויקט DEMO
במפגש של כל חברי הפרויקט